

VOORWOORD

EEN DAG UIT HET DIGITALE LEVEN

Ik hoor mijn smartwatch piepen, het is zeven uur en nog donker. Ik sta op en zet het alarm uit, waardoor het licht en een paar apparaten worden geactiveerd. De koffiezetmachine begint koffie te zetten en de verwarming slaat aan. Als ik aangekleed ben, schenk ik de koffie in, pak mijn tablet en begin het nieuws door te nemen. Dan check ik of er mailtjes of andere berichten zijn.

Ik heb later op de dag een afspraak en geef op mijn smartphone mijn bestemming in zodat mijn route en reistijd bepaald worden, rekening houdend met eventuele files. Na enkele keren videocontact vond ik het toch zinvol om de klant weer eens persoonlijk te spreken. Als ik het huis verlaat, klik ik op mijn smartphone en wordt de beveiliging geactiveerd, ongewenste bezoekers zullen worden gesignaleerd en met camera's vastgelegd.

Ik stap in mijn zelfrijdende auto waarbij de navigatie vanaf mijn smartphone wordt overgenomen en ik vertrek. Onderweg kijk ik op het beeldscherm van mijn auto naar de beurskoersen, naar de laatste berichten en daarna wordt mijn favoriete playlist afgespeeld. Ik pleeg tussendoor handsfree enkele telefoontjes en maak afspraken.

Eenmaal bij mijn klant krijg ik eerst een rondleiding door de fabriek. De productie is vrijwel geheel geautomatiseerd, ik zie computergestuurde machines, rondrijdende robots en automatische loopbanden. Er werken nog drie mensen, dat waren er ooit ruim vijftig.

Tijdens ons gesprek kan ik de dossiers van deze klant bekijken op mijn laptop en leg ik meteen de nieuwe afspraken vast, waarvan hij automatisch een kopie in zijn mail krijgt. Nadat ik op mijn smartphone heb aangegeven dat ik weer naar huis wil, brengt mijn auto mij terug. Ik kan thuis verder werken, daarvoor hoef ik niet naar kantoor,

waar ik trouwens maar zelden kom. Het is intussen later geworden dan ik had verwacht, zodat ik een parkeerplaats opzoek om vanuit mijn auto deel te nemen aan een videovergadering met mijn baas en enkele collega's. Daarna rijdt ik weer verder. Voordat ik naar huis ga, rijdt ik eerst nog langs de supermarkt. Daar haal ik wat boodschappen op die door mijn koelkast zijn besteld. Ik loop naar binnen, laad de producten in mijn winkelwagen en loop naar mijn auto. De supermarkt heeft mij bij binnenkomst gescand en weet wie ik ben, heeft alle meegenomen producten gescand en van mijn rekening afgeschreven.

Bij aankomst thuis loop ik naar de deur, waarbij mijn mobieltje wordt herkend, de deur wordt geopend, de lichten automatisch aangaan en de beveiliging wordt uitgeschakeld. Intussen wordt mijn auto door de inductielader draadloos opgeladen. Vervolgens ga ik achter mijn bureau zitten, waar ik op mijn laptop mijn werk voor vandaag afmaak en het klantdossier in de cloud plaats, waardoor ze er op kantoor ook bij kunnen. Intussen geef ik via de website aan een restaurant in de buurt door wat ik wil eten en hoe laat ik dat thuisbezorgd wil hebben. Ik controleer nog even op mijn smartphone wat de zonnepanelen vandaag hebben opgebracht.

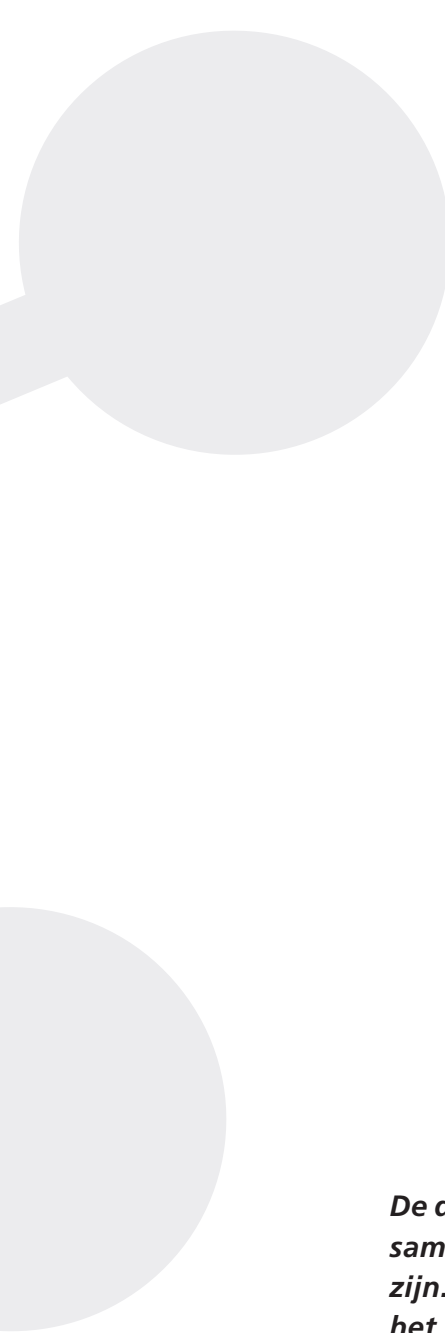
Rond zes uur krijg ik een berichtje dat mij eraan herinnert dat ik nog online mijn stem uit kan brengen voor de landelijke verkiezingen. Daarvoor kan ik kiezen uit vier partijen, waarvan ik de belangrijkste programmapunten nog eens kan bekijken. De uitslag ontvang ik via de mail al iets na negen uur, als alle stemmen binnen zijn. Dan is het tijd voor wat ontspanning. Ik zoek op Netflix naar een leuke actieserie en nestel mij in mijn stoel om eens lekker te bingewatchen. Ik geef mijn rondrijdende robot de opdracht een fles wijn te halen, die hij voor mij openmaakt en inschenkt. Na een paar afleveringen bekijk ik WhatsApp voor berichtjes van bekenden en doe een paar online betalingen. Vervolgens bekijk ik de aanbiedingen voor uiteenlopende zaken zoals mijn volgende vakantie, wat ik morgen wil eten, een nieuwe film die klaarstaat en nog wat meer. Allemaal aanbiedingen die op basis van mijn profiel zijn opgesteld en dus redelijk interessant voor mij kunnen zijn.

Dan ga ik nog naar een datingsite om te zien of tussen de geselecteerde vrouwen, die ze als suggesties gemaild hebben, een vrouw zit die mij aantrekkelijk lijkt. Een leven alleen is toch niet optimaal. Ik realiseer me dat ik ook vandaag weer geen persoonlijk contact heb gehad met vrienden of kennissen; het komt er gewoon niet van.

Voor ik ga slapen, check ik nog even enkele waarden van mijn lichaam die door sensoren zijn gemeten en in een app zijn weergegeven. Dan geef ik via mijn smartphone aan dat mijn dag erop zit en worden de benodigde apparaten in de nachtstand gezet. Het alarm wordt automatisch ingesteld op basis van mijn agenda voor de volgende dag. Welterusten!

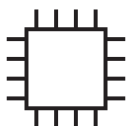
DEEL 1
**TERREIN-
VERKENNING**

De digitalisering beïnvloedt ons leven en onze samenleving meer dan we ons vaak bewust zijn. Vaak hebben we daar profijt van, maar het heeft ook zo z'n negatieve kanten. Als we niet doorgronden hoe het werkt en hoe we er grip op kunnen houden, kunnen we voor bijzondere verrassingen komen te staan. Om het op te nemen tegen de digitale epidemie gaat geen vaccin ons helpen. Vanaf hier kun je werken aan het opbouwen van enige immuniteit.

INLEIDING

KUNNEN WE HET NOG VOLGEN?

De dag uit het voorwoord was tot voor kort verre toekomstmuziek. Inmiddels is het bijna werkelijkheid, en dat is geweldig. Alle digitale ontwikkelingen hebben ons leven makkelijker en leuker gemaakt. Maar er is ook een keerzijde, en daar is weinig oog voor. De ontwikkelingen op het gebied van digitalisering gaan de laatste jaren zo snel dat de maatschappij het niet kan bijbenen. De onvrede en onrust in de maatschappij over uiteenlopende onderwerpen als stress, privacy, economische ongelijkheid en fake news zijn hiervan een uitloeijsel en hebben meer met de digitale ontwikkelingen te maken dan op het eerste gezicht lijkt.

Niet alleen wij burgers kunnen alle digitale ontwikkelingen amper bijbenen, ook de overheid kan het amper volgen. De overheid is de regie aan het verliezen, en erger nog, ze lijkt dat niet helemaal te beseffen.

De geest is uit de fles

In oktober 2019 hield de secretaris-generaal van de VN, António Guterres, een presentatie waarin hij zijn toehoorders het volgende voorhield:

“Er is veel onvrede in de wereld, uitmondend in massale demonstraties in alle werelddelen. De reden van die onvrede ligt aan het groeiende gebrek aan vertrouwen dat men heeft in zijn overheden.”

In dit boek probeer ik te laten zien dat deze twee ontwikkelingen, de digitale revolutie en de ontevredenheid bij burgers over de overheid, veel met elkaar te maken hebben. De ironie is dat die ontevredenheid niet alleen voortkomt uit de gebrekkige manier waarop de overheid inspeelt op de digitale revolutie, maar dat die ontevredenheid op een digitale manier plaatsvindt en wordt versterkt. Daar waar de overheid vroeger een gevestigd instituut als een politieke partij of een (vak)bond tegenover zich vond, komt het initiatief tot protest of demonstratie nu vanuit de mensen zelf. Via sociale media protesteren ze nu digitaal. En steeds actiever.

Burgers zijn steeds beter geïnformeerd en laten zich niet meer afschepen met mooie verhalen en oneliners, zij zijn niet langer onwetend en onmondig. Zij zien wat er in de wereld gebeurt, inclusief alle verschillen en problemen. De leiders van vandaag zien zich geconfronteerd met grote veranderingen, waar ze amper greep op hebben. Wat moeten ze doen in een wereld die ze niet begrijpen of niet willen begrijpen? Hoe kon het zover komen en hoe gaat het nu verder? De relatie tussen overheid en burger dreigt te ontsporen. Is het daarom wellicht tijd voor echte maatschappelijke veranderingen die ervoor zorgen dat we optimaal met de gevolgen van de digitalisering om kunnen gaan?

De geest is uit de fles, en die laat zich niet zomaar terugduwen.

Tijd om in actie te komen

De digitale ontwikkelingen hebben mij altijd gefascineerd, omdat ik mijn hele leven in de digitale wereld gewerkt heb, met name aan de beleids- en marketingkant. Na verloop van tijd ben ik mij gaan verdiepen in de invloed die de digitalisering op onze samenleving heeft gekregen.

De persoonlijke denkbeelden die ik daarbij opdeed, werden de laatste jaren steeds vaker bevestigd door maatschappelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen, en door het maatschappelijke debat. Daardoor groeide het besef dat het tijd is om in actie te komen.

Door de digitalisering zullen de machtsverhoudingen in de wereld anders worden dan die we vandaag kennen. De komende decennia worden spannend, want het heeft er alle schijn van dat de digitalisering onze samenleving gaat ondermijnen, tenzij we bereid en in staat zijn om drastische veranderingen door te voeren.

Ik probeer in dit boek te doorgronden welke invloed de digitalisering op onze toekomst gaat hebben. Al schrijvende werden mijn gedachten verder aangescherpt en werd ik er niet geruster op. Naarmate ik mij verdiepte in de materie en met name in de reacties van politici en beleidsmakers kreeg ik de indruk dat zij de kenmerken

van een digitale wereld onvoldoende begrijpen. Zoals je zult lezen is mijn vertrouwen in de overheid, die ons juist naar die toekomst zou kunnen leiden, door haar gebrek aan visie grotendeels verdampt. Maar ook van de burgers wordt een andere inbreng gevraagd.

Het gaat goed met Nederland, maar er is sprake van toenemende onvrede en onrust. Als burgers en overheid daar niet adequaat op inspelen, dan kan het de voorbode zijn van een minder glorieuze toekomst.

Als we het goed aanpakken, krijgen we allemaal een dag zoals ik die in het voorwoord heb beschreven. Als we de digitale revolutie niet serieus nemen, dan lopen we het risico dat ons leven minder aantrekkelijk wordt.

PS. De teksten in de kaders zijn voorbeelden, quotes van derden of persoonlijke uitingen.

HOOFDSTUK 1

DE STAAT VAN ONS LAND

Er gebeurt van alles in de wereld, gebeurtenissen die meer met elkaar gemeen hebben dan op het eerste gezicht lijkt. Daarnaast zijn er veranderingen in ons leven waar we nauwelijks bij stilstaan. Het zijn allemaal gebeurtenissen die te maken hebben met de nieuwe wereld waarin wij terecht zijn gekomen.

- Wat hebben de gele hesjes in Parijs, de studentenprotesten in Hong Kong en het boerenprotest op het Malieveld met elkaar gemeen?
- Hoe kon door een blokkade van hun computersystemen de Universiteit van Maastricht enkele dagen plat komen te liggen?
- Wat schuilt er achter het openbaar maken van foto's van naakte klasgenootjes?
- Waardoor is het mogelijk dat onbekenden veel geld weghalen van een bedrijfsrekening?
- Een kandidaat wint de presidentsverkiezingen, omdat hij met gekleurde informatie twijfelende kiezers direct wist te bereiken en te beïnvloeden.
- Een president stuurt berichten met zijn mening over van alles en nog wat, waar of onwaar, zelfs zonder zijn regering te raadplegen, breed de wereld in.
- Door een abonnement op Netflix kun je, wanneer en waar je maar wilt, films en series kijken.
- Op een dag zie je dat je spaarsaldo ineens op nul staat.

- Je dacht dat een politieke partij in een video jouw mening perfect weergaf, maar nu blijkt je door “fake news” gemanipuleerd te zijn.
- Een onbekende dreigt een foto van jou met een naakte vrouw in bed online te zetten, tenzij je betaalt, maar die situatie ken je helemaal niet.

Dit is nog maar een kleine greep uit voorbeelden van situaties die mogelijk zijn geworden door wat de digitalisering biedt. Het aantal van dit soort berichten en feiten groeit met de dag en ondermijnt onze samenleving. Wat kunnen we daartegen doen?

Die feiten zijn allemaal het gevolg van de digitale ontwikkelingen die de laatste 40 jaar een enorme invloed op onze samenleving hebben gekregen. Toen de microprocessor werd uitgevonden, had niemand zich kunnen voorstellen wat dat kleine stukje silicium met onze wereld zou gaan doen. Vanaf het moment dat die microprocessor gebruikt ging worden om via een toetsenbord teksten en cijfers digitaal op te slaan en te bewerken, begon een ware digitale revolutie.

Die digitalisering ontpopte zich als een absolute sluipmoordenaar, een virus dat zich allengs in al onze cellen, organen en zelfs tot in onze intermenselijke processen begon te nestelen. Kunnen we vandaag de dag nog leven zonder onze laptops, tablets of mobieltjes?

Er is bijna geen apparaat meer waar geen chip in zit. Dat gaat van deze computers via de betaalkaart, onze auto, de televisie, koelkast, huisverlichting, klimaatbeheersing tot een hoorapparaat. En de meeste apparaten zijn ook nog online verbonden. Maar dat is allemaal techniek. De invloed op ons mensen en de processen waar wij onderdeel van uitmaken, is nog vele malen verstrekkender. Het wordt tijd dat we ons bewust worden van de gevolgen van de digitale revolutie en dat we manieren vinden om op gepaste wijze om te gaan met de uitdagingen van de digitalisering. Door de digitale revolutie leven we in een glazen huis, de digitale wereld weet alles van ons! Had je dat al door?

Uit eigen vrije wil plaatsen mensen hun hele hebben en houwen op media als Facebook, YouTube, Instagram, WhatsApp of SnapChat, zonder enige ingetogenheid en zonder schaamte. Maar ook zonder zich te realiseren wat er met al die persoonlijke gegevens kan gebeuren. En erger nog, zonder enige schroom uiten mensen publiekelijk hun ongenueanceerde onderbuikgevoelens over zaken en over anderen. Er ontstaat opschudding en verontwaardiging als een bedrijf gegevens bewaart van zijn klanten en die mogelijk ooit eens kan gebruiken om hen een gerichte aanbieding te doen.

Steeds meer medische gegevens van patiënten worden digitaal bewaard, maar het

uitwisselen van die gegevens tussen medische organisaties en artsen om de patiënt goed te kunnen behandelen, is een probleem in verband met de privacywet.

In Nederland hebben we een privacywaakhond die af en toe keft en meestal op de verkeerde momenten. Aan de andere kant van de wereld houdt een regering zijn onderdanen met geavanceerde technieken, zoals gezichtsherkenning, in de gaten en strooit kwistig rond met straffen voor geconstateerde (lichte) vergrijpen.

Mobieltjes lijken met ons vergroeid en zijn een verslaving geworden als gevolg van het onbeperkte aanbod door een nieuwe generatie media-iconen, zoals vloggers, bloggers en influencers.

In een paar dagen worden omvangrijke protestdemonstraties georganiseerd met deelnemers die voorheen nergens bij aangesloten waren, maar het thema ondersteunen.

Een nieuwe trend, de voorlopig overtreffende trap van “fake news”, is “deepfake”, het zodanig manipuleren van videobeelden dat de gemiddelde leek de waarheid niet meer van de leugen kan onderscheiden; we worden gemanipuleerd.

We lijken soms wel ziende blind! We maken ons kwaad over gebeurtenissen, maar dragen zelf daaraan bij, al hebben we dat vaak niet door.

Hebben we nog wel geheimen? Zijn er nog feiten die de buitenwereld niet van ons weet? Stellen we nog wel prijs op persoonlijke zaken, zeg maar, op iets als onze “privacy”? Of mag iedereen alles van ons weten?

Heb je enig idee wat er van jou bekend is, welke gegevens over jouw doen en laten zijn opgeslagen? Wie er toegang tot die gegevens hebben? En, waar ze die gegevens voor gebruiken? Bedrijven zijn druk bezig met “the internet of things”, waarmee alles met alles wordt verbonden. Heb je enig idee wat dat voor jou gaat betekenen?

Laat ik je maar meteen uit de droom helpen, alles, maar dan ook alles over jou is “ergens” bekend, zit ergens in een bestand. In een volgende fase worden die gegevens gekoppeld en komen er profielen van jou beschikbaar die meer informatie over jou bevatten dan je je van jezelf kunt herinneren. Het is nog maar een kwestie van tijd tot die profielen gebruikt gaan worden om jouw gedrag te voorspellen en word je een open boek voor partijen die jou zien als een voor hen relevant object. Zij weten dan wanneer en hoe zij gebruik van jou en je portemonnee kunnen maken. En die kennis over jou gaat verder, bepaalde partijen weten straks bijvoorbeeld ook wanneer je kans op een aandoening of ziekte groter wordt en zij zich daarom met jouw leefstijl gaan bemoeien. Dat is iets dat je misschien nog wél zou willen, maar dat zij ook weten op welk moment je onderweg bent naar een stiekeme afspraak met een buitenechtelijke liefde, vind je vast niet meer accepta-

bel. Weer andere partijen menen te weten wat jouw maatschappelijke opvattingen zijn en hoe ze jouw stemgedrag kunnen manipuleren. Waar ligt de grens van wat je wel wilt dat ze van je weten en waarvoor ze het gebruiken en wat je niet wilt? En wie bepaalt die grens?

Duizelt het je al? Of, hoor je nog bij die groepen die denken dat het zo'n vaart niet zal lopen? Of, tot de mensen die willen begrijpen wat er gebeurt? Of, wil je je onderdompelen in naïviteit en blijven denken dat het nog niet zover is? Of, is jouw vertrouwen in de overheid zo groot dat je denkt dat zij wel voor jouw privacy zullen zorgen?

De toenemende onvrede, onrust en demonstraties maken duidelijk dat de burgers het vertrouwen in de overheid verloren hebben. Een overheid die nog steeds denkt alles met "polderen" en extra geld te kunnen oplossen, maar er niet toe komt structurele veranderingen door te voeren om problemen echt op te lossen. Bedoel je die overheid?

Onze wereld is echt aan het veranderen en het wordt tijd dat je je van die veranderingen bewust wordt. Je leeft in een glazen huis, alles wat je doet is zichtbaar voor de hele wereld. Wat kun je doen om zelf baas over jezelf te blijven? Of is die kans nu al verkeken?

Heb je al ervaring opgedaan met cybercriminaliteit, ben je al gehackt en ben je zo geld kwijtgeraakt? Of, hebben onverlaten jou misschien online al bedreigd om jouw mening?

Of, heb je al heftig gereageerd op een bericht waar je het helemaal niet mee eens was, maar dat achteraf "fake news" bleek te zijn?

Wellicht is het nodig om eerst eens bij onszelf te rade te gaan. Hoe dienen we ons leven in te richten om in een gedigitaliseerde wereld mee te kunnen? Hoe zorgvuldig gaan we zelf om met onze privacy? En wat betekent het dat onze persoonsgegevens digitaal worden opgeslagen en makkelijk kunnen worden bewerkt en geanalyseerd?

De hoeveelheid informatie die online op ons afkomt is gigantisch. Kunnen we daar nog wel een weg in vinden? Wat is er waar en wat niet? Wie en wat kun je nog geloven? Wat kan er nog geheimgehouden worden?

Traditioneel gezag brokkelt af. Vroeger kwam de informatie van erkende instanties, bekende media of de overheid, maar in de digitale wereld kan ieder individu "zenden", informatie plaatsen en voor iedereen beschikbaar maken. De wereld wordt een stuk transparanter, maar het wordt ook moeilijker om de betekenis van informatie naar waarde te schatten. Want van wie komt die informatie en klopt die wel? Het wordt zelfs steeds duidelijker dat ook de overheid leugens gebruikt en met cijfers goochelt.

Individuen, pressiegroepen, bedrijven, maar ook politici zijn in staat om invloed op de samenleving uit te oefenen. Overheden, maar ook dictators, hebben niet meer het alleenrecht om informatie te verspreiden. Dit zorgt voor een andere kijk op “gezag”, om niet te zeggen dat het gezag hiermee ondermijnd kan worden. Voor veel organisaties voelt het internet als “het paard van Troje”.

Wat gaat de overheid hiermee doen?

We zijn intussen een digitale wereld binnengestapt die er heel anders uitziet dan de wereld die we gewend waren. De digitalisering heeft gezorgd voor deze belangrijke kenmerken:

- De snelheid van de ontwikkelingen is ongekend.
- Ons leven verplaatst zich grotendeels naar online
- Transparantie en openheid domineren
- Bijna alles draait om data

Deze kenmerken hebben grote invloed op wat wij doen en hoe we dingen doen. Er is veel aan het veranderen en die veranderingen gaan de komende tijd nog veel verder. Hoe snel zullen we hieraan kunnen wennen? Wat is er nodig om hiermee goed om te kunnen gaan?

De vraag die daarom gesteld kan worden, is of wij en onze samenleving er klaar voor zijn om met deze ontwikkelingen om te gaan. Of scherper gesteld, welk systeem, onze hooggeprezen democratie of het door ons verfoeide totalitaire regiem, hier het slimst mee om zal gaan. Of is er een ander systeem nodig dat beter past? Hoe kan de ondermijning het beste gestopt worden? De winnaar, als er al een is, zal een cruciale invloed gaan krijgen op het wereldgebeuren, daarbij gesteund door de immense hoeveelheid informatie die over personen beschikbaar is.

De westerse wereld staat voor een digitale uitdaging die zijn weerga niet kent en waarvan de gevolgen nog onvoldoende worden doorgrond. En waarbij de urgentie ervan nog niet bij alle overheden is doorgedrongen.

Tegen deze achtergrond lijkt het begrijpelijk dat onze bekende aanpak en processen hier moeilijk mee om zullen kunnen gaan. Dit boek is bedoeld om te achterhalen of onze (westerse) samenleving de uitdaging van de digitale revolutie wel aan kan of dat we de controle inderdaad kwijt dreigen te raken. Het wil meer bewustwording creëren, zowel bij de burgers als de overheid. Misschien heeft de politiek wel te weinig visie, waardoor zij zich steeds dieper in de nesten werkt, waar het alle schijn van heeft. Dan komt al snel de vraag op of ons huidige politieke stelsel nog wel geschikt is voor een rol in de digitale wereld. Als verkiezingen beïnvloed

De digitale epidemie

Hoe we kunnen afrekenen met **ONLINE BEDREIGINGEN**

De digitalisering van onze samenleving is de volgende ingrijpende epidemie van onze tijd. Een groot gevaar, maar ook een kans om orde op zaken te stellen.

Russische trollen ondermijnen onze democratie door het verspreiden van nepnieuws. Chinese cybercriminelen eisen tonnen losgeld na het hacken van onze computers. Amerikaanse mediabedrijven bepalen wat wij vanavond bingewatchen en anonieme multinationals verdienen miljarden met onze gegevens. Sociale media zorgen intussen voor een golf van stress, eetstoornissen en andere leefstijlziektes. We staan erbij en we kijken ernaar.

Dit boek is een oproep aan burgers, bestuurders en politici om actie te ondernemen. In dit onthullende boek laat Rob Oostveen zien welke uitwassen we kunnen voorkomen en welke kansen we kunnen benutten.

Rob Oostveen profiteerde als bedrijfskundige van de digitale revolutie. Hij had leidinggevende functies bij technologiebedrijven als Philips en was bedenker en oprichter van de eerste online communities in Nederland, waaronder Smulweb. Geconfronteerd met de gevolgen van de digitalisering ontwikkelt hij oplossingen om te voorkomen dat onze samenleving wordt ondermijnd.

